

คู่มือ

การปลูกหญ้าหวานข้อ

กลุ่มวิจัยและพัฒนาพืชอาหารสัตว์ สำนักพัฒนาอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์

ผู้เรียบเรียง : นายมะฤทัย จันทร์ธิบดี นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการพิเศษ

การปลูกหญ้าหว่ายข้อ

หญ้าหว่ายข้อมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Hemarthria compressa* เป็นพืชอายุหลายปี ลำต้นเลื้อยแผ่คลุมดิน แต่ชูส่วนปลายขึ้น สูง 90-120 เซนติเมตร ใบมันเรียบ ไม่มีขน มีลำต้นใต้ดินหรือเหง้า (Rhizome) และลำต้นบนดินหรือไหล (Stolon) แตกรากตามข้อที่แตะพื้นดิน ลำต้นที่ยังอ่อนจะมีสีม่วงแดงและจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวเมื่ออายุมากขึ้น ออกดอกที่ยอดและตาข้าง ช่อดอกยาวประมาณ 8-10 เซนติเมตร แต่ไม่ติดเมล็ด ดังนั้นจึงต้องขยายพันธุ์โดยใช้ท่อนพันธุ์หรือลำต้นใต้ดิน พบมากในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทนต่อสภาพน้ำท่วมขัง เป็นหญ้าพื้นเมืองยอดนิยมของคนเลี้ยงวัวชน เป็นหญ้าพื้นเมืองที่มีความสำคัญในพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะสำหรับวัวชน ปัจจุบันเป็นพืชอาหารสัตว์เศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรที่หันมาปลูกเพื่อการจำหน่าย โดยจำหน่ายในรูปของหญ้าสด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

หญ้าหว่ายข้อมีลำต้นแท้เป็นไหลอยู่ใต้ดินลึก ประมาณ 3-5 เซนติเมตร ไหลมีลักษณะกลมแข็ง แตกออกเป็นแขนง และเป็นข้อปล้อง บริเวณข้อปล้องเป็นที่แตกยอดของต้นใหม่ และมีรากฝอยแตกออกทางลึกลงดินในแนวดิ่ง ยาว 5-20 เซนติเมตร ส่วนปลายไหลมีลักษณะแหลม ใช้สำหรับแทงแทรกขนานไปตามพื้นดิน ซึ่งมีความยาวไหลได้มากกว่า 1 เมตร เนื้อไหลมีลักษณะอ่อน แต่เหนียว ใช้มือเด็ดให้ขาดยาก ลำต้นเทียมจัดเป็นส่วนของลำต้นเหนือดินที่เรามองเห็น ซึ่งแทงออกจากหัวใต้ดินขึ้นมา ลำต้นเทียมมีลักษณะทรงกลม สีเขียว และเป็นข้อปล้องซึ่งเป็นบริเวณที่กาบใบหุ้มอยู่ ขนาดลำต้นประมาณ 2-3.5 มิลลิเมตร พอๆกับขนาดของไหลใต้ดิน ส่วนความสูงเมื่อโตเต็มที่ประมาณ 30-60 เซนติเมตร หรือบางที่อาจพบสูงได้มากถึง 100 เซนติเมตร และหากลำต้นสูงมากตั้งแต่ 30 เซนติเมตร มักโน้มเอนพาดไปตามดิน

หญ้าหว่ายข้อ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว แตกกาบใบออกหุ้มลำต้นที่เอียงสลับข้างกัน กาบใบมีลักษณะเป็นแผ่น กาบอ่อนมีสีม่วงอมเขียว และแก่มีสีเขียวอ่อน ทำหน้าที่หุ้มรอบลำต้น กาบใบยาวประมาณ 2.5-5 เซนติเมตร จุดเชื่อมต่อของกาบใบ และแผ่นใบ มีเส้นใบสั้นๆ และขอบลิ้นใบมีขนสีขาวปกคลุม ถัดมาเป็นส่วนของแผ่นใบที่มีลักษณะเรียวยาว แผ่นใบกางแผ่ออก แผ่นใบ และขอบใบเรียบ แผ่นใบเป็นมัน ไม่มีขนปกคลุม และมีเส้นกลางใบสีขาวชัดเจน ปลายใบแหลม ขนาดใบกว้างสุดประมาณ 5-7 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 5-20 เซนติเมตร

ดอกหญ้าหว่ายข้อ เป็นดอกแยกเพศรวมอยู่ด้วยกันบนก้านดอก ดอกหญ้าหว่ายข้อออกเป็นช่อ แทงจากกลางลำต้นบริเวณส่วนยอด โดยก้านช่อดอกจะมีสีเขียวอ่อน ขนาดประมาณ 1.5-3 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 10-20 เซนติเมตร ประกอบด้วยดอกย่อยเรียงซ้อนสลับกันเป็นชั้นตามความยาวของช่อดอก ประกอบด้วยดอกตัวเมียที่มีลักษณะเป็นกระเปาะสีเหลือง และดอกตัวผู้ที่มีลักษณะคล้ายขนนกสีขาว

การเตรียมดิน

ควรเตรียมดินให้ละเอียด ร่วนซุย และเป็นการกำจัดวัชพืชที่ดี โดยไถเตรียมดิน 2-3 ครั้งในช่วงต้นฤดูฝน เมื่อดินเริ่มมีความชื้น ใช้ไถบุกเบิกทั้งไว้ 3-4 สัปดาห์ และไถพรวนดินอีกครั้งก่อนปลูก เพื่อทำลายต้นกล้าวัชพืชที่ขึ้นใหม่ พร้อมทั้งย่อยดินให้ละเอียดร่วนซุย และปราศจากวัชพืช เพื่อให้หญ้าตั้งตัวหลังปลูกได้ดี

การปลูก

ควรปลูกในช่วงต้นฤดูฝน ในเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม ใช้ท่อนพันธุ์ที่อายุมากกว่า 60 วัน ขนาดความยาวท่อนพันธุ์ 5-6 นิ้ว ก่อนปลูกควรบ่มท่อนพันธุ์ทิ้งไว้ในร่มประมาณ 7 -10 วัน อากาศน้ำให้มีความชื้น หลังจากไถพรวนแล้ว นำท่อนพันธุ์หวานให้ทั่วทั้งแปลง อัตราท่อนพันธุ์ 350-400 กิโลกรัมต่อไร่ หวานให้เต็มพื้นที่ทั้งแปลง หลังหวานเสร็จใช้รถฟาร์มแทร็คเตอร์ติดผานพรวน พรวนกลบทั้งแปลง โดยไม่พรวนกลบให้ลึกมาก ประมาณ 10 เซนติเมตร และควรให้น้ำทันทีหลังปลูก โดยให้ดินมีความชื้น 1-2 สัปดาห์ ภายในเวลา 5-7 วันหญ้าจะเริ่มแตกต้นอ่อน ในช่วงเดือนแรกของการปลูกควรรักษาความชื้นของดิน ให้ดินมีความชื้นจะทำให้หญ้าแตกหน่อได้ดีและเลี้ยงเต็มพื้นที่ได้รวดเร็ว

ส่วนปลูกเป็นแถว ชักร่องระยะห่างระหว่างแถว 25-30 เซนติเมตร ลึกประมาณ 10 เซนติเมตร วางท่อนพันธุ์ 3-5 ท่อน เรียงต่อกันเป็นแถว ใช้ดินกลบเล็กน้อย ให้เหลือส่วนยอดไว้เล็กน้อย และเหยียบให้แน่น ใช้ท่อนพันธุ์ประมาณ 300-350 กิโลกรัมต่อไร่

การใส่ปุ๋ย

1. ปุ๋ยสูตร 15-15-15 อัตรา 50 กิโลกรัมต่อไร่ ใส่เป็นปุ๋ยรองพื้น หรือหลังปลูกหญ้าไปแล้ว 7-10 วัน และถ้ามีปุ๋ยคอกควรใส่เพิ่มเติมด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้กับดิน
2. ปุ๋ยยูเรีย สูตร 46-0-0 อัตรา 10-20 กิโลกรัมต่อไร่ ใส่หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตหญ้าหว่านข้อไปใช้ประโยชน์ทุกครั้ง อาจใส่ครั้งเดียวหลังการตัดไปใช้ประโยชน์หรือมีการแบ่งใส่ 2 ครั้ง โดยครั้งแรกหลังตัด 1-2 วัน และครั้งที่ 2 หลังตัด 10-15 วัน โดยอาจใส่ปุ๋ยเคมี 2 สูตรนี้สลับกันก็ได้ สำหรับปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์อื่นๆ สามารถใส่ได้ตามความต้องการ หรือตามความอุดมสมบูรณ์ของดิน หลังการให้น้ำแต่ละครั้งหรือขณะดินมีความชื้นเหมาะสม

การให้น้ำ

ควรมีการให้น้ำในช่วงฤดูแล้งหรือเมื่อขณะที่ฝนทิ้งช่วง 7-14 วัน เพื่อจะได้เก็บเกี่ยวหญ้าหว่านข้อได้ตลอดทั้งปี ส่วนในฤดูฝนดินมีความชื้นเพียงพออาจไม่จำเป็นต้องรดน้ำต้นหญ้า การให้น้ำขึ้นกับความชื้นของดิน และสภาวะอากาศในแต่ละฤดูกาล พื้นที่ที่สามารถให้น้ำโดยวิธีการปล่อยน้ำเข้าแปลง สามารถใช้การปล่อยหลากเข้าแปลงในปริมาณน้ำที่คาดว่าน้ำจะแห้งได้ภายใน 1-2 วัน ส่วนในพื้นที่ที่ไม่สามารถปล่อยน้ำเข้าแปลงได้ ควรให้น้ำด้วยระบบน้ำฝอย หรือสปริงเกอร์ ให้น้ำทุกๆ สัปดาห์ ในช่วงฝนทิ้งช่วงหรือในฤดูแล้ง ปริมาณน้ำที่ต้องการในแต่ละรอบของการตัดใช้ประโยชน์ประมาณ 300 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่

การกำจัดวัชพืช

ควรกำจัดวัชพืชตั้งแต่การเตรียมดินโดยการไถและตากดินอย่างน้อย 7 วัน เพื่อให้วัชพืชตายก่อน จากนั้นไถพรวนเพื่อกำจัดต้นกล้าวัชพืชให้ละเอียดอีกครั้ง หลังจากปลูกหญ้าในช่วง 3-4 สัปดาห์ ทำการกำจัดวัชพืชด้วยแรงงานคนหรือเครื่องจักรกล หากมีวัชพืชอีกให้กำจัดวัชพืชตามความจำเป็น เมื่อหญ้าขึ้นคลุมดินแล้ววัชพืชอื่นจะขึ้นได้ยาก จึงอาจมีการกำจัดวัชพืชที่น้อยลง ซึ่งสามารถทำได้สะดวกภายหลังจากการตัดไปใช้

ประโยชน์ในแต่ละครั้ง ดังนั้นจึงควรมีการกำจัดวัชพืชเมื่อปลูกหญ้าในปีแรก หรือตัดปรับทุกๆ 30-45 วัน ไป 2-3 ครั้ง วัชพืชก็จะค่อยๆ ลดน้อยลง

การตัดหญ้าใช้ประโยชน์

ควรตัดหญ้านำมาใช้ประโยชน์ครั้งแรก หลังปลูกหญ้าอายุ 60-70 วัน หลังจากนั้นควรตัดทุกๆ 40-45 วัน โดยตัดสูงจากพื้นประมาณ 5 เซนติเมตร ผลผลิตหญ้าสดจากการตัดประมาณครั้งละ 2-3 ตันต่อไร่ โดยในรอบปีสามารถตัดเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ 6-8 ครั้ง ขึ้นกับการจัดการแปลงหญ้า เช่น การให้น้ำและปุ๋ย

หญ้าหว่ายซื้อที่อายุการตัด 45 วัน มีวัตถุดิบ 28% โปรตีน 9.9%-10.3% ฟอสฟอรัส 0.23% โพแทสเซียม 0.9% แคลเซียม 0.31% เยื่อใย ADF 32.0%-32.6% เยื่อใย NDF 63.3%-65.3% วัตถุแห้งที่ย่อยได้ (DMD) 60.9% (โดยวิธี Nylon bag) และลิกนิน 4.6%

การส่งเสริมการปลูกหญ้าหว่ายซื้อ

ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์สุราษฎร์ธานี สำนักพัฒนาอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ ได้ดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกหญ้าหว่ายซื้อเพื่อการจำหน่ายและใช้เลี้ยงสัตว์ของตนเองอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีกลุ่มเกษตรกรที่สามารถใช้เป็นต้นแบบในการปลูกหญ้าหว่ายซื้อจำหน่ายที่ประสบผลสำเร็จ ดังนี้

กลุ่มเกษตรกรตำบลทางพูน อำเภอเฉลิมเกียรติ และตำบลป่าระกำ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปลูกหญ้าหว่ายซื้อเพื่อขายให้กลุ่มผู้เลี้ยงวัวชน โดยขายในรูปหญ้าสด ราคา กิโลกรัมละ 2-3 บาท ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ผู้ซื้อส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่เลี้ยงสัตว์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา พัทลุง และตรัง

นายวิโรจน์ เมืองเฉียง อยู่บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 2 ต.เกาะทวด อ.ปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช ปลูกหญ้าหว่ายซื้อ จำนวน 10 ไร่ จำหน่าย เดิมประกอบอาชีพปลูกผักขายแต่ประสบปัญหาด้านราคา ในปี 2551 จึงตัดสินใจหันมาปลูกหญ้าหว่ายซื้อโดยการแนะนำของลูกเขยที่เลี้ยงวัวชน พบว่ามีรายได้ดี เพราะต้นทุนต่ำ และการจัดการก็ไม่ยุ่งยากเหมือนการปลูกผัก ประกอบกับมีคู่แข่งน้อย ทำให้ลูกค้าต้องแย่งกันมาจองหญ้าถึงแปลงและนำแรงงานมาตัดหญ้าเอง ปัจจุบันขายหญ้าหว่ายซื้อ 150 บาท/กระสอบ (กิโลกรัมละ 4-5 บาท) ที่อายุการตัด 30-35 วัน ทำให้มีรายได้ประมาณ 12,000-15,000 บาท/ไร่ ต่อการตัด 1 ครั้ง (ผลผลิตน้ำหนัสด 3,000 กิโลกรัม/ไร่) สามารถหมุนเวียนตัดได้ทุกเดือน สำหรับการจัดการและดูแลรักษา ใส่ปุ๋ยยูเรียหลังการตัด ทุกครั้งในอัตรา 20 กิโลกรัม/ไร่ ให้น้ำในช่วงที่ฝนไม่ตก เฉลี่ย 2-3 วันต่อครั้ง ป้องกันไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้ามาทำลาย และเทคนิคที่สำคัญคือการรักษาคุณภาพของหญ้าให้ดีสม่ำเสมอ

กลุ่มเกษตรกรบ้านมะม่วงทอง ต.ท่าดี อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มนาหญ้าดีเด่นในพื้นที่เขต 8 และรับโล่ประกาศเกียรติคุณ จากกรมปศุสัตว์ ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2553 เป็นกลุ่มที่เกษตรกรรวมตัวกันขึ้นมา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 มีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกหญ้าหว่ายซื้อจำหน่าย ปัจจุบันมีสมาชิก

17 ราย มีพื้นที่ปลูกหญ้าหวานขั้วรวม 65.5 ไร่ โดยมีนายวิรัตน์ อมรกุล ทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่ม จำหน่ายในราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 4 บาท ที่อายุการตัด 35 วัน ตัดหญ้าหวานขายเฉลี่ยปีละ 8 ครั้ง ผลผลิตหญ้าสดเฉลี่ย 1,800–2,400 กิโลกรัมต่อไร่ต่อครั้ง สร้างรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายต่างๆ แล้วปีละ 28,000–47,200 บาทต่อไร่ กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เลี้ยงวัวชนจากจังหวัดตรัง, นครศรีธรรมราช, กระบี่, พัทลุง และสงขลา นอกจากนี้ กลุ่มปลูกหญ้าบ้านมะม่วงทอง ยังนำหญ้าหวานซื้อตัดสด ไปวางจำหน่ายตามสนามชนวัวอีกด้วย ได้แก่ สนามชนวัวในจังหวัดนครศรีธรรมราช 7–8 สนาม สนามชนวัวที่จังหวัดตรัง 2 สนาม และสนามชนวัวที่จังหวัดพัทลุงอีก 2 สนาม

นายเกรียงไกร สีวีระกุลไกร ปัจจุบันอายุ 39 ปี อยู่บ้านเลขที่ 99 ม.3 ต.ควนสุบรรณ อ.บ้านนาสาร จ.สุราษฎร์ธานี เดิมมีอาชีพทำสวนเงาะโรงเรียนหรือเงาะนาสาร บนเนื้อที่ประมาณ 27 ไร่ ซึ่งราคาผลผลิตตกต่ำทำให้มีรายได้ไม่คุ้มกับการลงทุน จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวมาปลูกปาล์มน้ำมัน อันเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของภาคใต้อีกหนึ่งชนิดหนึ่งและหลังจากปลูกปาล์มน้ำมันแล้ว พบว่ามีพื้นที่ว่างเหลืออยู่ ไม่ได้ใช้ประโยชน์และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการกำจัดวัชพืช ทำให้นายเกรียงไกร มีแนวคิดที่จะนำพื้นที่ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ ในขณะที่รอผลผลิตจากการปลูกปาล์มน้ำมัน ประกอบกับนายเกรียงไกรชอบเลี้ยงวัวชน ซึ่งต้องนำวัวชนไปชนตามสนามชนวัวต่างๆ ทั้งในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ พบว่าตามหน้าสนามวัวชนต่างๆ มีการนำหญ้ามาขายซึ่งขายได้ราคาดี และไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ซื้อ จึงเกิดแนวความคิดจะปลูกขายดูบ้าง ดังนั้นในเดือนมีนาคม 2553 นายเกรียงไกรจึงได้ซื้อพันธุ์หญ้าหวานซึ่งเป็นหญ้ายอดนิยมในกลุ่มผู้เลี้ยงวัวชนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช มาทดลองปลูกในพื้นที่ 3 ไร่ และต่อมาได้ขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้นเป็น 20 ไร่ในปัจจุบัน โดยได้รับคำแนะนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับการจัดการเพื่อเพิ่มผลผลิตเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์สุราษฎร์ธานี ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับนายเกรียงไกรและครอบครัวประมาณ 100,000 บาทต่อเดือน

ภาพ : การปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตหญ้าหยาบของเกษตรกร

ภาพ : การปลูกและการใช้ประโยชน์หญ้าหว่ายข้อเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร